

DEĞERLERİYLE BARIŞIK SORUMLULUĞUNUN ŞUURURUNDA ÜRETEN BİR GENÇLİK

Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL

Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Economics and
Administrative Sciences

Özet:

Müslüman gençliğin sorunlarının, İslam toplumunun meselelerinden çok da farklı olmadığı kanaatindeyiz. Büyük ölçüde farklılıkları öne çıkarmanın bir yansıması olan ayrışma ve çatışmaların neticesinde yaşanan kan ve gözyaşı ve devamında gelen parçalanmalar esasen İslam ülkelerinin kendi varlıklarını korumaktan alıkoymaktadır.

Milletlerin karşı karşıya kaldıkları iktisadi, içtimai ve askeri hallerin; coğrafi, dini, kültürel ve toplumsal değerler bağlamında çok sayıda faktöre bağlı olduğu muhakkaktır. Bu konunun anlaşılması ve çözümüne katkı sağlanması bağlamında; İbn-i Haldun'un toplumların güçlü bir devlet kurabilmeleri için gerekli gördüğü Asabiyet merkezli düşüncelerinin, öncelikle dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz. Buna ilaveten Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ve yüzyıllarca adil ve güçlü bir yönetim sergilemesinde önemli rol alan; disiplinli eğitimi, sosyal sorumluluğu, üretimi ve paylaşımı amaçlayan Ahilik Teşkilatı'nın ilklerinin göz ardı edilmemesi gerektiği muhakkaktır. Ayrıca nihai olarak, iktisadi ve sosyal alandaki başarıyı, ilgili toplumdaki güven düzeyine bağlayan, sosyal sermayenin de sorumluluğunun bilincinde ve üretken bir gençliğin yetiştirilmesi için mutlak surette dikkate alınması gerektiği muhakkaktır. Dolayısıyla Müslüman gençliğin sorunlarının tespiti ve çözümünde, İslam dünyasının kendi kişi ve kuramlarının rehberliğinde; değerlerin farkın-

da, sorumluluğun, şuurunda, tüketimden ziyade üretimi hedefleyen yeni bir anlayışın gelişimine ihtiyaç bulunmaktadır.

Anahtar kelime: Müslüman gençlik, İbn-i Haldun, Ahilik teşkilatı, sosyal sermaye

A YOUTH THAT; PEACEFUL WITH HIS VALUES, IN THE AWARENESS OF HIS RESPONSIBILITY AND PRODUCTIVE

Abstract

We are convinced that the problems of Muslim youth are not much different from those of Islamic society. Highly, at the end of disagreements and conflicts that are a reflection of differences, flowing the blood and tears, following the disintegrations, essentially the Islamic countries are keeping themselves away from protection.

The economic, social and military situations that the nations face; It is certain that many factors are connected, in the context of geographical, religious, cultural and social values. In the context of understanding this and contributing to its solution, we think that Ibn Khaldun's thought based asabiyah, which society considers necessary for building a strong state, should be taken into account first. In addition, the organization of the Ottoman Empire and centuries of fair and strong management in the display of an important roled, Ahilik Organization, aimed disciplinary education, social responsibility, production and sharing principles, the should not be ignored. It is also ultimately necessary that social and economic success is linked to the level of confidence in the relevant society and that social capital must be taken into account in order to raise awareness of responsibility and a productive youth. Therefore, in the determination and resolution of the problems of the Muslim youth, in the guidance of the Islamic world's own people and theories; there is a need to develop a new understanding based on awareness of values, consciousness of responsibility and production rather than consumption.

Key words: Muslim youth, Ibn Khaldun, Akhi organization, social capital

A. Giriş

Özellikle son iki yüzyıldır, İslam toplumlarının değişmez kaderi haline gelen, iç çatışma ve buna bağlı dış istilalar ile akan gözyaşı ve kan, maalesef son yıllarda artarak devam etmektedir. Bu halin zuhur etmesinde mutlak surette çok sayıda etken rol almakla birlikte, ilgili toplumlarda görülen derin fikir ayrılıkları ile düşmanı içeride ve dostu dışarıda arama tavrının çok daha belirleyici olduğu kanaatindeyiz.

Bir Çin atasözü; “Bir yıl için buğday, on yıl için meyve ve yüz yıl için ise insan yetiştir” demek suretiyle geleceğini düşünen bir toplumun sağlam bir gençlik yetiştirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Son derece yerinde olan bu ifade gereğince hâlihazırda İslam Ülkeleri’nin içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kendilerini kurtarabilmelerinin tek çaresi; her yönüyle, özellikle de düşünce sistematiği açısından, kendi değerleriyle barışık, çağın ihtiyaçlarına uygun donanımına sahip, duygusallıktan uzak ve akılcılığı ön planda tutan, kendisine güvenen, üretken bir gençliği yetiştirmek olduğu muhakkaktır.

Öte yandan bütün İslam toplumlarının değişmez ortak kaderi haline gelen acı ve kederin sorumluluğunu, sömürgeci/yayılmacı Batılı güçlere yıkmak kadar, çözümünü yine Batı toplumunun kendisine ait başarıda aramak anlamsız ve bir o kadar da tehlikeli bir yaklaşımdır.

İbn-i Haldun Mukaddimesinde: *Güç kaybederek yenilen toplumların önemli bir kesiminin, galip olan tarafa benzeme, ona kendisini kabul ettirme ve ancak onun gibi olunursa tekrar güç kazanılabileceğine inandıklarını* ifade etmektedir. Ayrıca İbn-i Haldun, böyle bir tavrın, ilgili toplumun yenilgisinin ağırlaşmasına, hatta kimliğini kaybederek yok olmasına sebep olabileceğini de vurgulamaktadır.

Bu çalışmada söz konusu değerlendirmeler ışığında, İslam ülkelerinin içinde bulunduğu trajik hale ait öncelikle sorunun kaynağının tespiti ve ortadan kaldırılması bağlamında; İbn-i Haldun’un değerlendirmelerini, Ahilik kültürü uygulamalarını ve Sosyal sermaye teorisini temel alan çözüm arayışında bulunulacaktır.

B. İslam Toplumların Mevcut Halinin Nedenleri

Bilhassa son yüzyılda İslam toplumlarında artarak devam eden; isyanlar, iç çatışmalar ve devamında gelen istilalar, ilgili toplumların çok ağır bedeller ödemesine neden olmaktadır. Bu çerçevede söz konusu halin son bulması bü-

tün kesimlerin ortak düşüncesi olmakla birlikte, bunun nasıl gerçekleşeceği konusunda müşterek bir tavrın ortaya konamaması var olan sorunun çok daha ağırlaşmasına neden olmaktadır. Doğal olarak çözüm adına doğru ve ortak bir tavır geliştirebilmek için öncelikle meselenin kaynağı adına isabetli bir teşhis yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda tek bir nedenden söz etmek yerine, birden fazla etkenden bahsetmenin çok daha anlamlı olacağı muhakkaktır.

a. Yaşanılan Coğrafya ve Sosyal Düzen

Bu anlamda İslam toplumlarının son yüzyıllarda; iktisadi, içtimai ve askeri alanlarda içine düştüğü yeissin nedenlerinden birinin yaşanılan coğrafya temelli olduğu muhakkaktır.

Bu bağlamda yaşanılan coğrafyanın sıcak ya da soğuk olması kadar, dağlık ve ovalık olması da insanların karakterleri ile doğa ve çevreyle olan ilişkilerinde belirleyici olabilmektedir. Dolayısıyla sıcak bölge insanların, soğuk bölgelerde yaşayanlara nispetle; daha sakin, keyfe düşkün, rahat ve sıcakkanlı karaktere sahip olduğu genel kabul gören bir yaklaşımdır (İbn-i Haldun, 2012: 267). Bu nedenle orta kuşakta yaşayan Müslümanların, Kuzey yarım kürede yaşayan toplumlara göre daha sakin ve rahat tavırlı olmaları, onların, Kuzey bölge insanı karşısında yeterince kendisini savunmaktan aciz kalmasına neden olduğu söylenebilir.

Bununla birlikte coğrafyaları, doğal yaşamaya imkân verenler ve vermeyenler şeklinde ikiye ayırdığımızda, Orta kuşak sıcak bölgelerin, insanların doğal ortamda yaşamaları için çok daha uygun olduğu bir gerçektir. Bu hal ilk çağlarda söz konusu bölge insanı için avantaj iken, sanayileşmeyle birlikte dezavantaja dönüşmüş durumdadır. Çünkü sahip olduğu bölgede normal yaşantısını sürdürmekte sıkıntı duymayan Müslüman toplumlar için yenilik peşinde koşmak, daha iyisini aramak ve yeni bölgeleri keşfetmek gereksiz görünürken, tabii yaşama imkânlarının kısıtlı olduğu Kuzey yarım kürede yaşayanlar için aynı şeyi ifade etmek mümkün değildi. Bu nedenle İslam toplumları halinden memnun bir vaziyette rehavete kapılmış bir halde iken, Batılı toplumlar varlıklarını devam ettirebilmeleri için Rönesans, coğrafi keşifler ve devamında gelen sanayileşmeyle üstündeki ataletten kurtulma arayışını sürdürüyorlardı. Netice itibarıyla 19.yy ile beraber Batılı toplumlar ilerlerken, İslam toplumlarının rehavetle geriledikleri görülmektedir.

b. Ulaşılan İktisadi ve Askeri Güç

İslam toplumlarının Batılı toplumlara göre gerilemesinde ve onların tahakkümüne maruz kalmasında rol alan bir diğer etken, toplumların; iktisadi, sosyal ve askeri alanlarda ulaştığı seviyenin rakiplerine nispetle ileri olması ve güç barındırmasıdır. Böyle bir vaziyet, ilgili toplumun kendisini güvende ve rahat hissetmesine neden olmasından dolayı rehavete kapılmasına ve böylelikle aralarındaki müştereklerin ve asabiyetin zayıflayarak güç kaybetmelerine neden olmaktadır.

Öte yandan bir toplumun iyi bir konumda olması ne ölçüde onun duraklamasına ve gerilemesine sebebiyet veriyorsa, aksi yönde herhangi bir toplumun kendi temel ihtiyaçlarını ve güvenliğini sağlamaktan mahrum olması da ilgili toplum için iteleyici bir güç, harekete geçiren bir enerji kaynağı ve birleştirici faktör etkisi yapabilmektedir. Dolayısıyla Endülüs Emevi Devleti ile Selçuklu ve Osmanlı Devletleri döneminde İslam toplumlarının rakiplerine nispetle daha iyi bir konumda olmaları, ilgili toplumların zamanla dinamizmini kaybetmelerine neden olurken, Orta Çağ karanlığında çok ağır şartlarda yaşamak zorunda kalan Batı toplumlarının ise söz konusu bu halden kurtulmak için arayış içine girdikleri görülmektedir.

c. Toplumların Din ile Olan İlişkisi

İnanma ve güvenme, insanın ruhsal anlamda en temel ihtiyaçları arasında yer almaktadır. Bu nedenle din ile ilişkisi olmayan her hangi bir toplum görebilmek olası değildir. Kaynağı her ne olursa olsun tek ya da çok tanrılı bütün insanların bir şekilde mutlaka bir dine ihtisap ettiği muhakkaktır. Dolayısıyla herhangi bir toplumun genel anlamda tabiat ile insan ve yaratıcı ile insan arası ilişkilerini anlayabilmek için evvela ilgili toplumun inanç esaslarına bakmak gerekmektedir.

Bu çerçevede, toplumun inandığı dinin genel esasları ile söz konusu toplumun iktisadi, siyasi ve askeri konumu arasında çok yakın bir alakanın olduğu muhakkaktır. Bu anlamda herhangi bir toplumun iktisadi, siyasi ve askeri alanlarda üst düzey bir konumda olması için ilgili toplumun din ile olan ilişkilerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bunun için toplumun dini inanç esaslarının mistik ve kadercî bir anlayıştan ziyade, akılcılığı temel alan, tüketimden ziyade ihtiyaç temelli üretime ve sosyal adalet ilkesine dayanan, gerçek bir din anlayışının toplumda hâkim kılınması gerekmektedir.

Osmanlı Devleti'nin duraklaması ve gerilmesinde insanın sorumluluğu adına akılcılığı ön planda tutan Maturidi inanç esaslarından kadercilik yönüne sapmasının ve bunun getirdiği medreselerden fen bilimlerinin çıkartılmasının rolü göz ardı edilemez. Öte ayandan Batıda ise Orta Çağda hâkim olan bağnaz kilise anlayışının yerine, sosyal alanda Kilisenin rolünü kısıtlayan Rönesans ve reformlarla akılcılığın toplumsal hayata hâkim kılınmaya çalışıldığı görülmektedir. Netice itibariyle bir şekilde dini inanç esaslarını akılcılıktan kaderciliğe kaydıran Türkler, gerileme sürecine girerken, Batılı toplumların ise bağnaz ve akılı dışlayan dini anlayıştan reformlarla akılcılığa yönelerek her alanda ilerleme sürecine girdikleri görülmektedir.

d. Toplumsal Değerler ve İktisadi Gelişmişlik

İnsanların konumunu davranışları belirlerken, yukarıda değinildiği üzere davranışlarını da sahip olduğu dini inançları ve toplumsal değer yargıları şekillendirmektedir. Bu anlamda birçoğumuzun davranışları ya Yaratıcıya beğenilme/onun rızasını kazanma şeklinde dini temellere ya da çevremizdeki insanlara beğenilme ve onların takdirini kazanma şeklindeki toplumsal değer yargılarına dayanmaktadır.

Bu nedenle bilhassa son yıllarda özellikle gençlerin ve kadınların, tüketim kültürünün açık bir hedefi olarak seçilmiş olmaları, İslam toplumlarının üzerinde yeterince durulmayan bir diğer sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda ilgili ülkelerde yaşanan temelde nitelik ve nicelik olarak üretim yetersizliğine dayalı iktisadi sorunların üstesinden gelebilmek için bu toplumlarda hali hazırda var olan tüketime yönelik toplumsal takdir anlayışının, üretime yönlendirilmesi zaruret arz etmektedir. Çünkü insanlar çevrelerinden ne yönde bir takdir görürlerse kendi davranışlarını o tarafa yönlendireceklerdir.

C. İslam Toplumunun/Gençliğinin Mevcut Hali

Hâlihazırda Müslüman ülkelerin hemen hepsinde yaşanan, iç çatışma, devamında gelen dış istilalar ve nihayetinde gerçekleşen parçalanmalar, İslam toplumlarının dünya siyasetinde tamamen etkisizleştirilmesi ve kendi çıkarlarını korumaktan mahrum olmasına neden olmaktadır. Çünkü kendi içinde birlikteliği sağlamaktan uzak olan bu toplumların, iktisadi alanda dışarıyla rekabet edebilecek düzeyde üretim yapabilmeleri mümkün olmamaktadır. Öte yandan iktisadi açıdan yetersiz olan bir toplumun ise kendi güvenliğini sağlayacak düzeyde askeri güce sahip olması hiçbir şekilde mümkün değildir.

Söz konusu problemleri halin neden olduğu İslam toplumlarındaki akan kan ve gözyaşının sebeplerini analiz ederken, meselenin sorumlusu olarak, yayılmacı dış güçleri göstermek hiçbir şekilde çözüme katkı sağlayabilecek bir tutum olmayacaktır. Bu anlamda asıl sorumluluğun, dışarının yayılmacı hedeflerine imkân veren İslam toplumlarındaki parçalanmışlık ve buna zemin hazırlayan sosyal ve siyasal politikalar olduğu göz ardı edilmemelidir.

İslam Ülkeleri'nde gençliğin önemli bir kesiminin, ülkelerinin içinde bulunduğu problemleri halin üstesinden gelme adına çözümünü, hep Batı toplumunda ve değerlerinde arama anlayışında olmasının meselenin kronikleşmesine neden olduğu muhakkaktır. Bu anlamda 19. yy'da Osmanlı Devleti'nin Batıya karşı yenilgi yaşadıkça çareyi Batı değerlerinde araması ve bu çerçevede Tanzimat ve İslahat hareketleriyle devletin ve toplumun yapısında Batı kaynaklı yeni yapılanmalara yönelmesi, benzer uygulamaların diğer İslam ülkelerinde de hem geçmişte hem de halen yaşanıyor olması bizce kaygı verici bir gelişmedir.

Bütün İslam Ülkeleri'nde yaygın bir şekilde görülen yurt dışı eğitim programları, çareyi dışarıda arama anlayışının en önemli uygulamalarından birisidir. Dolayısıyla üzerinde yeniden detaylıca durulması gereken önemli bir konudur. Çünkü ağırlıklı olarak Batı Ülkelerine gönderilen gençliğin bilhassa sosyal bilimler alanında aldığı eğitimin toplumsal ihtiyaca uyup uymaması bir yana, söz konusu gençlerin gittiği ülkenin kültürel değerlerinin etkisinde kalarak kendi toplumsal değerlerinden uzaklaşması tehlikesi, göz ardı edilmemesi gereken bir diğer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla yurt dışına eğitim amaçlı öğrenci gönderirken, sosyal bilimlerden ziyade fen bilimlerinin tercih edilmesi ve bu alanda da sadece ülkenin zaruri ihtiyaçları doğrultusunda dar kapsamlı bir uygulamanın yapılması gereği dikkatlerden kaçmamalıdır.

Buna karşılık, yine aynı coğrafyalarda görülen bir başka toplumsal yapı ise ülkenin mevcut sosyo-ekonomik yapısına ve yönetimine tepki olarak gelişen/geliştirilen, İslami referanslara bağlılığı iddiasıyla radikal söylemlere sahip olan marjinal gruplardır. Ancak bu grupların iddia ettikleri İslami referansların hemen hemen tamamı, diğer geleneksel İslami çevrelerde yoğun eleştiriye uğramaktadır. Bu vaziyet, güç birliği yapması zorunlu olan İslam toplumlarının, kendi içlerinde daha da ayrışarak çatışmalarına, hatta parçalanmalarına kadar menfi yönde seyredebilmektedir.

Görüldüğü üzere meselenin üstesinden gelmek için çözümü dışarıda arayan elit bir kesim ile buna karşı gelişen biraz da radikalleşen diğer bir toplum-

sal yapı arasındaki düşünce farklılığındaki derinlik, esasen bir araya gelmesi gereken Müslüman gençliğin, birbirinden tamamen uzaklaşmasına ve çatışmasına neden olmaktadır. Söz konusu bu sorunlu yapı, esasen dış tehdide karşı bir araya gelmesi gereken toplumun, çoğu vakit dışarıyla işbirliği yaparak -doğrudan veya dolaylı- kendi iç rakibiyle çatışmaya girmesine neden olmaktadır! Göz ardı edilmemesi gereken mesele; her bir toplumun, iç tehdit algısı yerine, asıl gerçek olan dış tehdide karşı kendi içinde birliktelik gerçekleştirebilirse ancak bu sayede kendi varlığını koruma ve devam ettirme imkânına kavuşacağıdır.

Bütün bunlarla birlikte, Müslüman toplumlarda yaşanan bir diğer arızalı durum, bütünleşmeyi ve beraberliği sağlayacak olan müşterek değerleri geliştirmek ve onlar etrafında güç birliği yapmak yerine, “farklılığın zenginlik olduğu” yönündeki söylemlerle toplumların; etnik, dini, mezhep ve bölgesel bazda ayrışarak parçalanmasıdır. Hâlbuki toplumlar için gerçek güç kaynağı farklılıklar değil, müşterek değerlerdir. Dolayısıyla toplumların farklılıkları reddederek onlara karşı çıkarak çatışmaya düşmeden, müşterek değerlerin geliştirilmesi yönünde çaba sarf etmesi çok daha anlamlı olacaktır.

Öte yandan İslam Ülkeleri’nde karşılaşılan bir başka sıkıntılı durum, toplum kesimleri arasındaki güvensizlik, birbirine karşı tahammülsüzlük ve farklı söylemlere karşı her bir kesimin kapalı olması halidir. Göz ardı edilmemelidir ki herhangi bir düşünceye karşı çıkmanın, onu susturmaya çalışmanın ya da toplumda dile getirilmesine izin vermemenin asıl nedeni, o düşüncenin yanlışlığından ziyade, karşı koyanın kendi yaptıkları ve söylemlerine olan güvensizliği ile onu savunmama halidir. Bu tür toplumların yeni ve farklı düşüncelere kapalı olması, iktisadi, siyasi ve sosyal alanlarda gelişmesine engel teşkil etmektedir.

Müslüman toplumların genelinde görülen bir başka mesele, nicelik ve nitelik olarak üretim yapmadaki yetersizliktir. Yukarıda sayılan sosyal problemlerin her biri ilgili toplumların iktisadi yöndeki zayıflığının en temel nedenini oluşturmaktadır. Çünkü sağlıklı ve kendi içinde uyumsuz bir bünyenin sağlıklı ve yeterli bir üretim yapması hiçbir şekilde mümkün değildir.

Bu anlamda iktisadi alanda az gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkelerin her birinde görülen en büyük politika hatası, sosyal etkenlerin iktisadi meseleler üzerindeki rolünü dikkate almamaktır. Çünkü iktisadi problem yaşayan bütün ülkelerde sebep hep sermaye yetersizliğine bağlanmakta ve çare olarak

da dışarıdan kaynak/borç temini gösterilmektedir. Oysa bu tavır hiçbir şekilde çözüm getirmedeği gibi ilgili ülkelerin sonunu da hazırlamaktadır.

Dolayısıyla ilgili ülkelerde öncelikle bireysel, ardından toplumsal kaliteyi tesis etmek suretiyle ülkenin bütün kaynaklarının üretime ve istihdama aktarılması zorunluluğu bulunmaktadır. Bütün bunlar gerçekleştirilirken, bir taraftan kamunun ekonomideki ağırlıklı rolü ve kontrol gücü sağlam tutulmalı ve özel sektörün ise sermaye birikimi anlayışıyla değil, sosyal sorumluluk bilinciyle hareket etmesi sağlanmalıdır.

Müslüman toplumların, dolayısıyla gençliğin en önemli meselelerinden biri de aileye ait değerlerin erozyona uğraması ve ailelerin dağılması neticesinde fizyolojik ve psikolojik olarak sağlıklı bir gençliğin yetiştirilememesidir.

Müslüman toplumlarda görülen söz konusu meselelerin üstesinden gelmek adına öncelikle İbn-i Haldun'un değerlendirmelerinden, devamında Ahilik teşkilatının uygulamalarından ve en son da sosyal sermaye kavramının öngörülerinden faydalanılacaktır.

D. İbn-i Haldun'da Asabiyet ve Toplumsal Kalkınma

İslam dünyasının yetiştirdiği en önemli tarihçi ve sosyal bilimcilerinden olan İbn-i Haldun, Mukaddime adlı eserinde sosyal meseleleri çözümleme amacıyla; *asabiyet* başta olmak üzere, coğrafya, tarih, yönetim şekli, toplumu oluşturan insanlar arası ilişki düzeyi vb. birçok kavram üzerinde durmaktadır. Hayatının büyük bir bölümünde çok farklı coğrafyalarda, değişik ülkelerde ve birçok farklı konumda görevlerde bulunan, hatta sürgün ve hapis hayatı dahi yaşamak zorunda kalan ünlü İslam sosyoloğu Haldun, yaşadığı her türlü hayat tecrübesine ait analizleri kaleme alarak bugün bizlere ışık tutmaktadır.

İbn-i Haldun, kaleme aldığı tarihi bilgilere ve içinde yaşadığı çetrefilli hayata dair sosyal olayları analiz ederken, özellikle devletlerin kuruluş, yükseliş ve çöküş hallerini büyük ölçüde *asabiyet* olgusuyla izah etmeye çalışmıştır.

İbn-i Haldun toplumun dinamizmi, çalışma şevki ve üretme gücü üzerine yapmış olduğu analizlerde, siyasal yönetim şeklinin büyük ölçüde etkili olduğu üzerinde durmuştur. Bu manada dağlık bölgelerde yaşayanlar olarak tanımladığı *Hadariler'in*, sahip olduğu metanetlerini ve mukavemet kabiliyetlerini baskıcı yönetim anlayışının yok ettiğini ifade etmektedir. Eğer yönetim, hoşgörülü ve adil olup, uyguladığı hüküm ve kararlar; zora ve baskıya dayanmıyorsa, böyle bir idare altındakiler; içlerinde ister korku isterse cesaret

bulunsun güven içinde yaşarlar. Buna karşılık yönetimin hâkimiyeti ve onun kanunları baskıya ve korkuya dayanırsa halkın metanet gücü kırılır, mukavemet kabiliyeti yok olur, böylelikle zulme uğramış, ezilmiş ve horlanmış insanlarda tembellek ve bezginlik hali hâsıl olur ki bu tür toplumlarda hiçbir şekilde kalkınma ve gelişme söz konusu olmaz(İbn-i Haldun, 2012: 331).

Diğer taraftan, İbn-i Haldun toplumların güçlenip büyük bir devlet kurarak mülk sahibi olmalarını, büyük ölçüde ilgili toplum içinde var olan asabiyet, birlik şuur ve toplumsal dayanışma düşüncesine bağlamaktadır(İbn-i Haldun, 2012: 350). Mukaddimenin değişik yerlerinde sıkça geçen asabiyet kavramına İbn-i Haldun'un yüklediği anlamları ve asabiyyetin fonksiyonlarını kısaca özetlemek gerekirse; varlığı ölçüsünde insanların otoriteye tabi olmalarını sağlar, asabiyet nesep ve sebep/gaye birliğinden doğabilir, kabilenin tüm kollarını kapsayabileceği gibi alt kolları arasında da asabiyet birliği sağlanabilir. Asabiyetin; himaye, müdafaa ve hak aramanın tek kaynağı, bir başka ifade ile her türlü kolektif eylemin gerçekleşmesi için zorunlu olarak bulunması gereken sosyal bir değer olduğu şeklinde izahatta bulunmak mümkündür (Kayapınar, 2006: 105).

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi yaklaşımında yer alan; hayati fizyolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, ait olma ve de değerlere sahip olma ile sonunda kendin olma ihtiyaçlarını (Mark, 2006: 303), büyük ölçüde bütün toplumlarda her vakit cari olan sosyal değerler olarak kabul etmek mümkündür. İbn-i Haldun'un sosyal analizlerinde önemli fonksiyonlar üstlenen asabiyet kavramını Maslow'un ihtiyaçlar silsilesinden bağımsız ele almak mümkün değildir. Çünkü toplum adına güvenliğin ve dolayısıyla güçlü devletin olmazsa olmazı olan asabiyet olgusu, Maslow'un ihtiyaçlar silsilesindeki güvenlik ve ait olma ihtiyaçları ile doğrudan ilintili iken, diğerlerinin temin edilmesinde de önemli bir etkidir.

Unutulmamalı ki ekonomik, siyasi, kültürel ve eğitim alanındaki her türlü toplumsal başarının altındaki temel gereksinimin, ilgili toplumdaki birlik şuur ve ortak tavır geliştirebilme kabiliyeti olduğundan şüphe yoktur. Söz konusu birlik, beraberlik ve dayanışma fikrinin kaynağı olan asabiyet düşüncesi, bireyin kendisini içinde bulunduğu gruba ait hissetmesi, ona güvenmesi, ondan zarar değil, fayda geleceğine inanması ve dolayısıyla kendisini ona karşı borçlu hissetmesi şeklinde tanımlanabilir. Bu anlamda, günümüzde asabiyet teorisine en yakın siyasal ve toplumsal düşünce şeklinin millî birlik olduğunu ifade etmek yanlış olmasa gerek (Hocaoğlu, 2007: 45).

Bir toplumun güçlenip rakiplerine karşı kendisini güvene alması ve mülk sahibi olması büyük ölçüde ilgili toplumdaki asabiyet fikrinin yoğunluğuna bağlıdır. Sahip olunan refah ve kendini güvende hissetme gibi nedenlerle zayıflayan birlik şuru karşısında diğer toplumlara mağlup olan bir milletin fertleri, söz konusu mağlubiyetin nedenini kendilerindeki eksikliğe bağlamak yerine, galip gelen toplumdaki üstünlüğe dayandırmayı tercih ederler. Böylelikle mağlup toplumdaki fertlerin çoğu; yaşantı biçimi, düşünce tarzı, kılık kıyafet vb. konularda galip tarafa benzemeye, onun gibi olmaya ve hatta ona yaranmaya çalışırlar ki bu tavır söz konusu toplumun yok olmasına kadar gidebilir (İbn-i Haldun, 2012: 361).

E. Gençliğin İnşasında Ahilik Kültürü

Ahlak ve sanat ile üretim ve ticaretin bir araya geldiği bir sistem olarak tarif edilebilecek olan Ahilik sistemi, 13. yy'dan itibaren Selçuklu Devleti'nin yıkılışının ardından Anadolu topraklarında görülmeye başlanmıştır. Zenginle fakir, üretici ile tüketici, emek ile sermaye ve vatandaş ile devlet arasında sağlam ve güvenilir ilişkiler kurmayı amaçlayan Ahilik Teşkilatı, bütün faaliyetlerini güzel ahlak ve sosyal adalet sistemi üzerinde kurmaya çalışmıştır (Ekinci, 1990: 22). Ahilik, böyle bir sistemi kurarken, Dünya'da ilk defa ahlaki değerleri kurumsallaştırmayı da başarmış oluyordu.

a. Ahiliğin Doğuşu ve Gelişimi

Ezoterik gelenekten gelen Mısır'ın fethi sırasında yıkılan İskenderiye Okulu taraftarları, İslamiyet'in siyasi ve eleştirel kanadı olan Hz. Ali taraftarlığını seçmişlerdir. Ezoterik gelenekten gelen bu bilginler, böyle bir tercihle hem İslam'ı seçmiş olmanın güvencesine sahip olmuşlar, hem de kendi geleneksel düşüncelerini daha kolay bir şekilde yeni inanç sistemlerine adapte edebilmişlerdir.

Fatımi Devleti'nin kuruluşunda da rol alan bu ekol, Sünni inanca mensup orduların saldırılarına karşı kendilerini koruyabilmek için Mısır'daki eski sanatkâr loncalarını yeniden ihya etmiş ve yarı askeri bir yapılanma ile loncaları tekrar ayağa kaldırmıştır. Ayrıca, "İzciler" anlamına gelen "Fütüvvet" adı altında, genç İsmaili sanatkârlardan oluşan büyük bir askeri teşkilat oluşturulmuş ve öteki Bâtını örgütlenmelerde görüldüğü şekliyle, Fütüvvette de derecelere dayalı bir sistem esas alınmıştır.

Fütüvvet 9 derece üzerine örgütlenmiştir. Fütüvvet teşkilatının dereceleri sırasıyla; ilk beş derece *Nazil, Tim Tarik, Meyan Beste, Naip Vekili, Nakip* olarak adlandırılırken 6. derece ise *Baş Nakip* olarak isimlendirilmiştir. 6. derecede olanların en önemli görevleri askeri örgütlenmeyi düzenlemek ile her türlü töreni yürütmek iken, 7. derece salıklarına kardeş anlamına gelen “*Ahi*” adı verilmiştir. Fütüvvet içinde *Ahi*’lerin görevleri şeyh yardımcılığı mertebesidir. İlerleyen yıllarda Türkler arasında hızla yaygınlaşan Fütüvvetin yan kuruluşu *Ahiliğin*, adını bu kaynaktan aldığı tahmin edilmektedir. Öte yandan, 8. derece, her biri kendi teşkilatının başında olan şeyhlerin derecesi iken, 9. derece, sadece bir tek kişiye, şeyhlerin şeyhine verilmiştir (Çağatay, 1997: 122).

Ahiliğin kökenini yukarıda bahsedilen şekliyle Araplara bağlayanlar olduğu gibi Türklere ait bir oluşum olduğu yönünde de önemli iddialar bulunmaktadır. Hatta Bizanslara ait bir yapılanma olduğu şeklinde de bazı iddialara rastlamak mümkündür. Ancak bunlar içinde en kuvvetli sav, yukarıda bahsedilen Mısır ve İslam menşeli Fütüvvet yapılanmasıdır. Bu iddiaya göre *Ahilik* teşkilatı, sanatkâr ve zanaatkârları bir araya getiren Fütüvvet yapılanmasının, Türkler tarafından Anadolu’da millileştirilerek geliştirilen yeni bir hali olduğu en makul tezlerdendir (Ülgener, 1981: 89).

Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu Türklerinde sanat, ticaret ve iktisadi alanlar başta olmak üzere, toplum yaşamının her aşamasında yaklaşık 630 yıl etkisi görülen *Ahilik* teşkilatı, örgüt olarak kendi kural ve kurumlarıyla, 3. Sultan Ahmet dönemine kadar ayakta kalmıştır. 1727 yılında ise “*Gedik*” denen yeni bir düzenleme uygulanmaya konmuştur. *Ahilik* teşkilatı üyelerine; tezgâh başında *sanat*, zaviyelerde *edep* ve *ahlak* öğretiminin sürüp gelmesi, 17. yüzyıla kadar devam etmiştir. Fakat Osmanlı Devleti’nde yaşayan gayri Müslim tebaanın artması, çeşitli dinlerdeki kişilerle ortak çalışma zorunluluğunu doğurmuştur. Bunun neticesi olarak, din ayırımı gözetilmeden kurulan, tekel niteliğindeki “*Gedik*” sistemi, *Ahilik* Teşkilatı’nın devamı niteliğini taşıyordu. Türkçe olan “*Gedik*” sözcüğü, tekel ve imtiyaz anlamına gelmektedir. *Gedik* sahibi kişiler, işleyeceği işi başkalarının işleyememesi güvencesine ve devlet tarafından verilen beratın içinde yazılı olan hakları kullanabilme imtiyazına sahiptiler. Bu tarz esnafılık ve sanatkârlık ise 1860’a kadar devam etmiştir (Özerkmen, 2004: 66-67).

Osmanlı Devleti’nin Ruslarla yaptığı Kırım Savaşı’nın ardından, 1856’da yayınladığı “*Islahat Fermanı*” ile Osmanlı Ülkesinde yaşayan bütün vatandaşlara her türlü sanat, ticaret ve meslekleri serbestçe yapabilme izni verilince, 1860 yılında bütün *gedik* beratları hükmünü kaybetmiştir.

b. Ahiliğin Teşkilat Yapısı

Ahilik Teşkilatı'nda 3 aşamalı ve 9 dereceli bir derecelendirme sistemi mevcuttur. İlk aşama olan Şeriat kapısında müride mesleki bilgiler, Kuran bilgisi, okuma, yazma, Türkçe, matematik ile örgütün anayasası niteliğinde olan *Fütüvvetname* bilgileri verilmektedir. İkinci aşama olan *Tarikat* kapısında mesleki bilgi öğretimi en üst düzeye ulaştırılırken, *tasavvuf bilgisi, müzik, Arapça, Farsça* eğitimi yanında müride ayrıca askeri eğitim de verilmektedir. Şeyh mertebesine erişilen 3. aşama Marifet kapısıdır. Bu kapıda müritten; *Allah'a inanması, benliğini öldürmesi, ululara hizmet etmesi ve cehalet karşısında susması* istenir (Ekinci, 1990: 24).

Ahilik felsefesine göre ancak bütün bunların tamamlanmasından sonra *Hakikat'e* ulaşılması, insanın kemale ermesi mümkün olacaktır. Her kapı üç dereceyi kapsamak üzere, devam niteliğindeki Fütüvvet'te olduğu gibi, Ahilik de dokuz aşamalı bir sisteme dayandırılmıştır. Bu dereceler şöyle sıralanmaktadır:

Yiğitlik ve Yamaklık olan ilk iki aşama, daha ziyade Ahilik teşkilatına giriş hazırlıklarını kapsamaktadır. Teşkilata kabul aşaması olan *Çıraklık* ise üçüncü aşamayı temsil etmektedir. *Kalfa, Usta, Nakip, Halife, Şeyh ve Şeyh-ül Meşayih* aşamalarından oluşan diğer dereceler ise esas itibarıyla mesleki yapılanmadaki idari dereceleri yansıtmaktadır. Söz konusu aşamaların birinden ötekine geçiş süresi Fütüvvetnamelere göre ortalama 1000 gün, yani yaklaşık üç yıla yakın bir süreyi gerektirmektedir. Lakin kişinin becerisine göre bu sürenin uzaması ve kısalması da mümkün olmuştur.

c. Ahiliğin Kabul ve Retleri

Temelde Kur'an ve Hz. Muhammed'in sünnetine bağlı ilkelerden oluşan Fütüvvetçilik, Anadolu'da Ahilik teşkilatının yapılanmasında en önemli rolü üstelenmiştir. Kelime anlamı; Fütüvva "gençler" anlamında "fityan"dan gelmektedir (Öztürk, 1993: 4). **Ahiliğin temel amacı, mükemmel bireylerle, mükemmel topluma oradan da mükemmel bir dünya düzenine ulaşabilmektir.** Bunun için öncelikle ahilerden, kendilerinin güvenilir olabilmeleri için her alanda topluma örnek olmaları istenmiştir (Özerkmen, 2004: 69).

Ahiliğin prensiplerini içinde barındıran ve Fütüvvetnâme, olarak adlandırılan eserler, bireylere toplumda nasıl davranmaları gerektiği konularında, iş ahlakı hususunda ve kişisel terbiye alanında, din temelli ahlaki ilkeleri barındıran kuralların yer aldığı kitaplardır. Bu eserde yer alan öğütler, yüzyıllar

boyunca Türk Milleti'ne yön veren temel değerler olmuşlardır. Dilinin sadeliği ve üslubunun akıcılığı da bu eserlerin toplum üzerindeki etkinliğini arttırmıştır.

Ahiliğin anayasası niteliğinde olan ve bu eserlerde yer alan söz konusu ilkeleri kısaca aşağıdaki kavramlarla özetlemek mümkündür:

Ahilik, her ne kadar mesleki örgüt niteliğinde bir sivil toplum kuruluşu olma özelliğine sahip olsa da özünde yüksek bir ahlaki seviyeyi temel şart olarak barındırmaktadır. Bu bağlamda üyeler; *bilgi edinme, sabır, ruhun arındırılması, sadakat, dostluk, hoşgörü ve yasaklara uyma gibi vasıfların verildiği aşamalardan geçer ve kendilerinden koşulsuz bağlılık, sonsuz itaat ve ketumiyet istenir. Dinsizler ve sofuların örgüte katılmaları kesin bir kuralla yasaklanmıştır.* Bu vasıflara haiz olmanın yanı sıra; *Elini, Sofranı ve Kapını açık tutma, Gözünü bağlı tutma ile Beline ve Diline sahip olma* Ahiliğin diğer önde gelen altı ilkesini oluşturmaktadır.

Son derece hassas ahlaki değerleri içselleştiren Ahilik teşkilatının, üyelerinden mutlak surette istediği iyi bir insan ve iyi bir Müslüman olma özelliklerinin yanı sıra, müritlerinde kati olarak istemediği ve teşkilattan atılmaya neden olan negatif davranışlar ve huylar da kesin bir şekilde ortaya konmuştur.

Bunlar: *içki içme, zinaya bulaşma, münafıklık, söz taşıma ve iftira etme, gurur ve kibir, merhametsizlik, kıskançlık, kin besleme, ahde vefa etmeme, yalan söyleme, emanete hıyanet etme, başkasının ayıbını açığa vurma, utanma özelliğini kaybetme, cimrilik ile adam öldürme menfi davranışlardır* (Sevinç, 1978: 64).

d. Ahi Kültüründe Birey ve Toplum İlişkisi

Toplumumuzda yaygın olan “Bir elin nesi var, iki elin sesi var.” ifadesi, ülkede bireysellik yerine toplumsallığın, bunun için birleşmenin ve bütünleşmenin önemi ve gereğine vurgu yapan bir söylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu itibarla Ahilik teşkilatında birey; din, ahlak, meslek, sanat ve askerlik konularında tam donanımlı olacak şekilde oldukça disiplinli bir eğitim sisteminden geçirilirken, bu eğitim sisteminin her aşamasında ait olduğu toplumla olan uyumunun, her şeyin önünde tutulduğunu görmektediriz.

Mesela bir ahinin mutlak surette kaçınması gereken şu özellikler; *söz taşıma ve iftira etme, gurur ve kibir, merhametsizlik, kıskançlık, kin besleme, ahde vefa etmeme, yalan söyleme, emanete hıyanet etme, başkasının ayıbını açığa vurma*, onun toplumuyla olan ilişkilerinin bozulmaması için nelere dikkat etmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Öte yandan bir ahiden mutlak surette istenen; *hoşgörülü olma, sadakat, kurallara uyma, ketumiyet, şartsız bağlılık ve sonsuz itaat özellikleri*, onun içinde bulunduğu grup ve toplumla olan ilişkilerinin daha da kuvvetlenmesi için sahip olması gereken davranış kalıplarındandır.

Sözü edilen bu özelliklerin her birinin, kişinin bireyselliğine değil, toplumsallığına vurgu yaptığı açıkça görülmektedir. Çünkü ahiden talep edilen bu davranışların her biri, bireyin, ferdiyetçi anlamda sorumsuzluğa dayalı özgürlükçü bir tutum içinde olmak yerine, içinde bulunduğu topluma uyum sağlayarak onunla bütünleşmesini temin edecek özelliklerdir.

Ahilik düşüncesinde asıl hedef, bireyin güvenliği, refahı ve mutluluğu için güçlü bir toplumsal yapının kurulmasıdır. Bundan dolayı, ferdin eğitiminin her aşamasında, onun toplumuyla olan sağlıklı ve kuvvetli bir ilişki içinde olabilmesi için; itaat, kurallara uyma ve hakkaniyet vb. davranış kalıplarının ön plana çıkarıldığını görmekteyiz.

F. Üretken Bir Toplum İçin Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye; ülkelerin ekonomik faaliyetlerine, toplumsal hayatın etkilerini ortaya koymayı amaçlayan sosyal içerikli yeni bir iktisadi ve içtimai bir kavramdır. Söz konusu kavramın tek tanımını yapabilmek oldukça zor olmasına rağmen, en basit şekli ile sosyal sermayeyi; en az iki kişi arasında, güvene dayalı bir şekilde kurulabilen iletişim imkânı, biraz daha geniş bir tanımlamayla, toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini arttıran, güven, norm ve iletişim ağı özellikleri (Temple, 2000; 23) şeklinde tanımlamak mümkündür. Ekonomik açıdan ise sosyal sermaye, kişi ve kurumlar arası güvene dayalı ilişkilerin, ekonomik etkinliğe ve üretime yansımaları şeklinde kabul edilmektedir.

Herhangi bir toplumun içtimai, iktisadi ve askeri alanlarda rakiplerine karşı kendi varlığını devam ettirebilmesi için daha güçlü bir konuma gelmesi, genel kanaatin aksine sahip olduğu finansal ve fiziki sermaye birikimi ve doğal kaynakların çokluğuna değil; kaliteli bireylerle, mükemmel bir toplumsal yapıya sahip olmalarına bağlıdır. Bu anlamda, son yıllarda özellikle Batılı ülkelerde toplumdaki güvene dayalı ilişkilerin yoğunluğu (sosyal sermaye) ile iktisadi ve sosyal kalkınma arasındaki ilişkiyi analiz eden çok sayıda çalışmanın yapıldığına şahit olmaktayız. Dolayısıyla İslam toplumları da kendi iktisadi ve sosyal kalkınma programlarını buna uygun bir yapıya oturtmak zorundadırlar.

a. Sosyal Sermayenin Kaynakları

Bu anlamda öncelikle bir toplumdaki sosyal sermaye olarak tanımlanan güven düzeyinin gelişiminin nelere bağlı olduğu açık bir şekilde ortaya konmak zorundadır. Dolayısıyla bir ülkedeki kişi ve kurumlar arası güven düzeyinin/sosyal sermayenin artırılmasında aşağıdaki etkenlerin önemli rol aldığı görülmektedir.

Ülkedeki adli teşkilatın uyguladığı adalet hizmetinden, toplumun genelinin şüphe ve endişe duymaması gerekmektedir.

Bununla birlikte yine bir ülkedeki güven düzeyinin gelişiminde etkin bir şekilde rol alan bir diğer faktör, ülkedeki gelir dağılımının adil olmasıdır.

Buna bağlı olarak, ülkelerin insani gelişme endekslerinin kabul edilebilir seviyede ve yüksek olması o ülkedeki güven düzeyinin gelişiminde müspet rol alan bir diğer önemli faktördür.

Ülkede; karşıt, rakip, tehdit ve düşmanın içeride değil, dışarıda olduğu gerçeğinin, açık ve etkili bir şekilde işlenmesi gerekmektedir. Böyle bir tutum ülkede sosyal sermayenin artmasına katkı sağlarken, aksi bir davranış doğal olarak menfi yönde etkide bulunacaktır. Maalesef İslam ülkelerinde görülen uygulama ise ikincisidir.

Bir ülkedeki güven ve sosyal sermaye düzeyini geliştirecek bir başka önemli etken, toplumdaki farklılıklar değil, müşterekler yoğunluğudur. Dolayısıyla her toplum farklılıkları yok etmeye çalışmadan, müştereklerin gelişimi için çaba sarf etmek zorundadır.

b. Sosyal Sermaye ile İktisadi ve Sosyal Kalkınma

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde en büyük sorunlardan olan iktisadi ve sosyal alandaki geri kalmışlığın, hep finansal sermaye eksikliğine bağlanmasına rağmen, asıl mesele olan konunun insani ve sosyal boyutu büyük ölçüde göz ardı edilmektedir. Bu çerçevede özellikle toplumsal kaliteye vurgu yapan ve sürdürülebilir uzun vadeli kalkınma politikalarının en önemli unsurlarından olan sosyal sermaye ayrı bir önem arz etmektedir(Woodhouse, 2006: 84).

Sosyal sermayenin önemini sermaye kavramı nedeniyle, sadece ekonomik sahaya sınırlı tutmamak gerektiği dikkatlerden kaçmamalıdır. Çünkü sosyal sermaye, iktisadi alanda müspet etkisini göstermeden önce; toplumsal, kültürel, politik ve hatta askeri alanlarda olumlu yansımalarını gösterecektir. Ancak sağlıklı bir sosyal yapının ürünü olabilecek ekonomik başarı, bundan sonra söz konusu olabilsin. Görülmektedir ki sosyal sermaye, insana ait her alan ve koşulda mutlak etkisini gösterebilen, varlığı ve yokluğu hiçbir diğer maddi ve manevi değerle kıyaslanamayacak bir olgudur.

Ekonomik büyüme ile sosyal sermaye arasındaki ilişkinin tespiti konusunda son yıllarda yapılan birçok ampirik çalışmada farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu bağlamda Putnam (Putnam, 1995); Sosyal sermayenin insan hayatının her aşamasında kalıcı etkilerde bulunduğunu ve buna bağlı olarak, suç oranlarının azalmasında, hükümetlerin daha verimli çalışmasında ve yolsuzlukların azalmasında, etkili olduğunu tespit etmiştir. Fukuyama (Fukuyama, 2000: 57-86); güvene bağlı işlem maliyetlerinin azalmasında, Coleman (Coleman, 1998); eğitimde başarının artmasında, Wilkinson (Wilkinson, 1996); gelir dağılımının düzeltilmesinde, Whiteley (Whiteley, 2000: 541); ekonomik büyümenin hızlanmasında, sosyal sermayenin pozitif etkilerinin olduğunu tespit etmişlerdir. Bunların içinde en önemlilerinden olan Knack ve Keefer'in yaptığı ampirik çalışmada, diğer faktörler kontrol edildiği takdirde sosyal ser-

mayenin ekonomik gelişmeye pozitif etki sağladığı ortaya çıkmıştır (Knack ve Keefer, 1997: 1286). Temple ve Johnson benzer şekilde yaptıkları çalışmada, sosyal sermayenin yatırımların kalitesinin artmasında ve yeni teknolojilerin kolaylıkla özümsemesinde önemli ölçüde pozitif etki yaptığını tespit etmiştir (Temple, ve Jonson; 1998: 988). Öte yandan yaptığı analizde Amerika'daki sosyal sermayenin giderek azaldığını tespit eden Robert Putnam, İtalya'nın Kuzeyi'nin Güneyi'nden daha hızlı kalkınmasını, bölgeler arası sosyal sermaye farklılığına bağlamıştır (Putnam, 1996: 70).

İşlem maliyetlerinin azaltılması kapsamında; güvenin ve gelişmiş iletişim imkânlarının hâkim olduğu toplumlarda emek, sermaye ve zaman israfına neden olan birçok işlemde tasarruf sağlanabilmektedir (Woolcock, 2000). Öte yandan güvenin olduğu toplumlarda, üretim maliyetlerini arttırıcı, çevre kirliliğine benzer birçok dışsallıklar asgari düzeylere kolaylıkla çekilebilmektedir. Bu bağlamda iç güvenliğe yapılan harcamaların azalması, can ve mal güvenliğine yönelik harcama ve önlemlerin minimum seviyelerde kalması da ülke kaynaklarının daha verimli alanlarda kullanılabilmesine imkân tanımaktadır. Çünkü güvenin hâkim olduğu ülkelerde can ve mala yönelik suçlarda ciddi bir düşüş görüldüğü gibi, ekonomik ve diğer amaçlı sözleşmelere bağlılık artmaktadır.

Öte yandan güvenin hâkim olmadığı toplumlarda, ekonomik örgütler daha çok aile şirketi olarak kurulmaktadır. Dolayısıyla, dünya çapında belli bir gücü yakalama imkânı bulunmayan ve kurumsallıktan uzak olan bu tür şirketler, çoğu zaman kısa ömürlü ve sığ bir yapıya sahip olmaktadır. Söz konusu yapıdaki küçük boyutlu işletmelerin hem uzun ömürlü olamaması, hem de dünya çapında diğer firmalarla rekabet yapamaması, ilgili ülkeler açısından ekonomik anlamda önemli bir kayıp olarak değerlendirilmektedir (Fukuyama, 2000a: 86).

G. SONUÇ: Sorumluluğunun Bilincinde Üretken Bir Gençlik

Yukarıda üzerinde durulduğu üzere; coğrafi, siyasi, sosyal ve dini iç-dış birçok faktörün etkisiyle genel olarak İslam toplumları bugün kendi varlığını karmaktan aciz hale gelmiş durumdadır. İslam toplumlarının geleceği konusunda umutlu olabilmek için ise sahip olunan Müslüman gençliğin gelecek adına iyi hazırlanıp donanımlı hale getirilmiş olması gerekmektedir. Oysa bugünkü Müslüman gençliğin, içinde bulunduğu gerçeklerin vahametini idrak etmekten genel anlamda uzak olduğu gibi, nedenleri ve çözümü hususunda

da ciddi manada herhangi bir arayış içinde olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir.

Müslüman gençliğin, kendi kimliği ile varlığını geleceğe taşıması adına özgünlüğü olan milli karakterli; eğitim, kültür, sosyal, hatta siyasal programa tabi tutulması gerektiği muhakkaktır. Bu anlamda alınması gereken önlemlerin önemli noktalarını aşağıda ele almaya çalışacağız.

a. Aile Kurumunun Güçlendirilmesi

Bir milletin geleceği için gençlik ne ifade ediyorsa, o gençliğin yetiştirilmesi için aile aynı anlama sahiptir. Dolayısıyla toplumların geleceği için aile kurumunun yeniden güçlendirilmesi zaruret arz etmemektedir. Gençliğin hem fizyolojik hem de psikolojik olarak sağlıklı bir şekilde yetiştirilmesi, aynı zamanda sağlam bir ahlak ve değerler sistemi ile donatılması için gerekli olan tek kurum yine ailedir.

Dolayısıyla ülkede toplumun huzuru, mutluluğu ve sağlıklı bir şekilde neslinin devamlılığını sağlayabilmesi için, ailenin gerekliliği konusu yoğun bir şekilde işlenmek zorundadır. Bu anlamda kapitalist anlayışla çalışan firmalarda kadının -hatta erkeklerin dahi- iş hayatına katılması, toplumdaki aile kurumunu ve çocuk yetiştirmeyi, dahası insanca yaşama imkânlarını zora soktuğu inkârı mümkün olmayan bir gerçektir. Bu anlamda işletmelerin amacının kar maksimizasyonu ile sermaye birikimi sağlamak değil, toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda fayda üretmek olduğu dikkatlerden kaçmamalıdır.

b. Yurt Dışı Eğitim

Bu anlamda ilk olarak üzerinde durulması gereken konu, İbn-i Haldun'un öngörüsünün bir yansıması olan, ülkenin kalkınması için gençliğin yurt dışına eğitim almak üzere gönderilmesi meselesidir. Bu konunun yeniden ele alınmasını gerektiren unsurların en önemlisini, sosyal bilimlerde genel geçerliliğin olmaması gerçeği oluşturmaktadır. Bu anlamda bilhassa; eğitim, sosyal politikalar, siyaset ve iktisat bilimi alanlarında bütün toplumlar için geçerli tek düze teoriler söz konusu değildir. Bunun yerine bütün toplumların, kendi coğrafi konumu, nüfus yapısı ve kültürel değerleri doğrultusunda sosyal alanlarda özgün teorilerini oluşturmaları zorunluluk arz etmektedir. Bu nedenle bilhassa sosyal programlarda gençlerimizin yurt dışına eğitim için gönderilmeleri birçok yönden sıkıntılı bir politikadır.

Ayrıca yabancı ülkeye giden gençlik, o ülkenin iktisadi ve sosyal alandaki kalkınmışlığının etkisinden kalacağından duygusal olarak o topluma ve ülkeye

karşı pozitif bir yaklaşıma sahip olacaktır. Bu da geldiği ülke için çok ciddi bir sorun kaynağıdır.

Öte yandan bilgi teknolojilerinin bu denli yaygınlaştığı ve bilgiye ulaşmanın son derece kolaylaştığı günümüzde bilgiye ulaşmak için yer değiştirmeye olan ihtiyaç önceki kadar zaruret arz etmemektedir.

c. Toplumda Duygusallık Yerine Akılcılık

Bütün insanlığı tek bir siyasal sistem altında toplayarak kontrol etme ve yönetme planları yapan küresel aktörler, söz konusu hedeflerine ulaşabilmek için bütün toplumlarda kadın ve gençlerin daha aktif rol alması yönündeki sosyal politikaları bütün ülkelere yaymaya çalışmaktadırlar. Çünkü yaratılışı ve yaşı itibarıyla kadın ve çocukların davranışlarında duyguların rolünün, orta yaş erkeklere göre çok daha fazla olduğu muhakkaktır. Bu nedenle küresel aktörler, kadın ve gençler üzerinden kendi istekleri doğrultusunda toplumsal dönüşümleri gerçekleştirmelerinin çok daha kolay olacağından, bütün toplumlarda kadının ve gençliğin belirleyici güce sahip olmaları konusunda sosyal politikaların değişimini öngörmektedirler.

Duygu menşeli davranışlar da insani olmakla birlikte; devlet yönetimi, iktisadi ve siyasi politikalar ile eğitim ve kültür faaliyetleri gibi toplumları inşa edecek olan eylemlere ait kararların duygusal tepkilerle değil, çok daha rasyonel ve akılcı bir temele oturtularak alınması gerekmektedir. Duyguların; iktisadi, siyasi ve askeri konularda değil, sosyal ve aile hayatımızda daha etkili olmasının çok daha yerinde olacağı kanaatindeyiz.

Kadın ve gençlerin toplumda öne çıkarılmasının bir başka nedeni tüketim daha meyilli olmalarıdır. Çünkü yayılcı Batılı ülkeler üretim konusunda hiçbir sıkıntı yaşamazlarken, tek sorunu müşteri bulmada yaşamaktadırlar. Dolayısıyla kadın ve gençlerin toplumda öne çıkmaları, onların tüketici rolünde de daha aktif olmasına neden olacaktır. Bu da yine küresel güçlerin arzuladığı bir haldir. Böylelikle toplumlarda tüketim eğiliminin üretimin önüne geçmesi için yine kadın ve gençlerin ilgili ülkelerde aktif olmaları gerekmektedir.

Hâlihazırda ayrışan ve çatışan İslam toplumlarında, kendisiyle barışık ve yine kendisine güvenen, aynı zamanda sosyal sorumluluğa sahip üretken yeni bir Müslüman gençliğin yetiştirilmesi için, öncelikle İslam inanç ve ilkelerinin ayrıntılarında boğulan ve bu tavırla İslam'ın temeli olan toleransı ve akılcılığı kaybeden bir anlayıştan uzak durulması gerektiği kanaatindeyiz.

Bu noktada Kuran'ı Kerimde yüzlerce ayette akli kullanmanın ve idrak etmenin, gerektiği konusundaki ayetler göz ardı edilip, toplumu kaderci ve mistik bir din anlayışına oturtmanın sakıncaları gözlerden uzak tutulmamalıdır.

d. Toplumda Güven Düzeyinin Gelişimi

Toplumdaki birlikteliğin ve bütüncül bir anlayışın beraberinde güven düzeyinin gelişimi için önemle dikkat edilmesi gereken bir diğer mesele, ülkede; zenginlik, güç, refah ve huzurun kaynağının farklılıklarda değil, müştereklerde olduğu gerçeğinin farkına varılmasıdır.

Ayrıca ülkede güvenin gelişimi konusunda dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, ülkede gelir dağılımının düzeltilmesi ve adli sistemin adaletinin bütün toplumda kabul görmesi gerektiğidir.

e. Üreten Bir Gençlik

Her bir toplumun varlığını koruyabilmesi; bu manada siyasi, iktisadi ve askeri güce sahip olması temelde gerçekleştirilebildiği üretime bağlıdır. Bu nedenle özelde bireylerin ve genelde ise toplumların hayatlarını üretim üzerine planlamaları zorunludur. Çünkü tüketim insanın içgüdülerine bağlı diğer canlılarla ortak faaliyeti iken, üretim ise insanı diğer varlıklarla olan farkını ortaya koyan, akli ile idrak ve şuurunun bir yansımasıdır. Dolayısıyla insan olabilmek, yaptığın tüketim değil, gerçekleştirdiğin üretim düzeyine bağlıdır.

Bu anlamada İslam ülkelerinde eğitim, kültür ve sosyal politikalar hep üretim ve bu anlamda diğer insanlar için fayda üretme doğrultusunda oluşturulmak zorundadır.

Netice itibarıyla, İslam Ülkeleri'nde; huzuru, refahı ve güvenliği için kendi değerleriyle barışık, ait olduğu topluma ve devlete güvenen, idrak ve feraset sahibi üretken bir gençliğin yetiştirilmesinin zorunlu olduğu kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Çağatay, Neşet (1997). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Demir, Galip (2001). *Ahilik ve Yükselen Değerler*, Görüş, Ocak.

Ekinci, Yusuf (1990). *Ahilik ve Meslek Eğitimi*, İstanbul: MEB Yayınları No. 862.

- Fukuyama, Francis (2000). *Güven Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, Çev. Ahmet Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, No: 370.
- İbn-İ Haldun (2012). *Mukaddime*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karagül, M., (2012). *Sosyal Sermaye Kapitalizmin Kör Noktası*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kayapınar, Akif (2006). “İbn-i Haldun’da Asabiyet Kavramı: Siyaset Teorisinde Yeni Bir Açılım”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı, 15, ss. 83-114.
- Knack, Stephen and Keefer Philip (1997). “Does social capital have an economic pay off?” *Quarterly Journal of Economics*, Vol 112, No. 4. ss. 1286, 1271.
- Özerkmen, Necmettin (2004). “Ahiliğin Tarihsel Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları Sosyolojik Yaklaşım”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44, 2 (2004) 57-78.
- Putnam, Robert (1995). *Bowling Alone – The Collapse and Revival of American Community*, New York.
- Sevinç, Necdet (1978). *Osmanlı’da Sosyo-Ekonomik Yapı 1*, İstanbul: Kutsun Yayınevi.
- Temple, Jonathan (2000). “Growth Effect Of Education On Social Capital İn The Oecd Countries”, *Oecd Working Paper* No: 00/36. S. 23.
- Temple, J., Jonson, P.A. 1998. “Social Capability And Economic Growth”, *Quarterly Journal Of Economics*, Vol. 113, No.3. S. 988.
- Uludağ, Süleyman (2012). *İbn Haldun Mukaddime 1*, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Ülgener, Sabri (1981). *Zihniyet Ve Din: İslam Tasavvuf Ve Çözülme Devri İktisat Ahlakı*, İstanbul: Der Yayınları.
- Whiteley, Paul (2000). “Economic Growth And Social Capital”, *Political Studies*, Vol.48. S. 541.
- Wilkinson, Richard (1996). *Unhealthy Societies: The Afflictions Of Inequality*, London: Routledge,
- Woolcock, Michael (2000). “Theplace Of Social Capital İn Understanding Social And Economic Outcomes”, *The Contribution of Human and Social Capital to Sustained Economic Growth and Well-being*, Konferans Metni, Quebec: Human Resources of Canada and OECD.